

Бенедик Ю.Ю., викладач-стажист, здобувач кафедри фінансів
(Національний університет “Острозька академія”, м. Острог)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ (ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто основні науково-методичні підходи визначення показників фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності, уточнено сутність економічної категорії „фінансова стійкість”, а також визначено проблемні аспекти щодо її оцінювання в сучасних ринкових умовах.

The article considers the main scientific and methodical approaches to definition of indices of business entities' and non-profit institutions' financial stability. The author specifies the essence of such economic category as «financial stability» and determines problematical aspects of its estimation under market conditions.

Сьогодні, в умовах кризової ситуації, дослідження фінансової стійкості та основних показників її оцінки для суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності є особливо актуальним, оскільки, відновлення та зміцнення рівня фінансової стійкості є основною передумовою їх виживання та подальшого успішного господарювання. Однак основною проблемою ефективного функціонування суб'єктів як невідприємницької так і підприємницької діяльності в Україні є відсутність чіткої комплексної системи показників фінансової стійкості, яка допомагала б їхньому керівництву правильно здійснювати її оцінку, а відтак виявляти слабкі сторони діяльності та приймати оптимальні управлінські рішення.

Окремі науково-методичні підходи щодо визначення, оцінки та управління фінансовою стійкістю суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності розглядаються у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: Т. І. Балабанова, М.С. Білик, І.А. Бланка, Т.М. Боголіб, П.Ю. Буряка, О.Д. Василика, В.М. Гриньової, О.І. Дедікова, Н.М. Деевої, А.Г. Загороднього, К.В. Измайлової, Г.І. Кіндрацької, В.В. Ковальова, В.В. Левицького, С.О. Левицької, С.В. Мнима, Н.Ю. Невмержицької, О.В. Павловської, В. Й. Плиси, А.М. Поддєрьогіна, В.О. Подольської, Н.М. Притуляк, О.С. Стоянової, Н.М. Ушакової, О.О. Шеремета, О.В. Яріш та інших.

Проте різноманітність запропонованої ними кількості показників для здійснення оцінки фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької

(підприємницької) діяльності ще раз підтверджує наявність неоднозначності у визначенні розрахункових формул за деякими коефіцієнтами та актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні основних науково-методичних підходів визначення показників фінансової стійкості суб'єктів непідприємницької (підприємницької) діяльності на основі теоретичних та практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Умовою забезпечення здатності суб'єкта господарювання зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками є його стійкість, тобто спроможність забезпечувати стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні.

Поняття „фінансова стійкість” суб'єктів господарювання є надзвичайно розповсюдженим, широко вживаним і багатозначним. Так, у монографії „Облік та аналіз діяльності бюджетних установ” С.О. Левицька зазначає, що „фінансова стійкість – це постійне стабільне перевищення доходів над видатками, передбаченими кошторисом, що дозволяє вільне маневрування коштами в залежності від змін пріоритетності напрямків основної статутної діяльності” [14, с. 160]. Боголіб Т.М. стверджує, що коефіцієнти оцінки фінансової стійкості суб'єктів непідприємницької діяльності дозволяють виявити рівень фінансового ризику, пов'язаного із структурою джерел формування капіталу суб'єктів, а відповідно і ступінь їх фінансової стабільності в процесі передбачуваного розвитку [2, с. 34]. Щодо фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності, то О.С. Філімоненков визначає фінансову стійкість, як такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним. Або ж фінансова стійкість підприємства – це такий його стан, коли вкладені в підприємницьку діяльність ресурси окупаються за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів [3 с. 344]. Шеремет О.О. використовує поняття „фінансова стійкість”, як такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення [4, с. 87]. Н.М. Деева та О.І. Дедіков під фінансовою стійкістю розуміють певний стан суб'єкта підприємницької діяльності, що гарантує його постійну платоспроможність. [5, с. 133]. Балабанов І. Т. фінансово стійким вважає такий господарський суб'єкт, котрий за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні кошти), не допускає невинуватого дебіторської та кредиторської заборгованості і розраховується за своїми зобов'язаннями в зазначений термін [6, с. 317-

318]. За Павловською О.В., Притуляк Н.М., Невмержицькою Н.Ю. фінансова стійкість підприємства – це його спроможність забезпечити фінансову діяльність за рахунок власних коштів, не допускаючи невинуватого кредиторської заборгованості, та своєчасно розраховуватись за своїми зобов'язання [7, с. 225]. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., та Загородній А.Г. під економічним змістом фінансової стійкості розуміють забезпеченість запасів суб'єкта підприємницької діяльності стійкими джерелами їх формування, гарантовану платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і поведінки партнерів [8, с. 292]. Відповідно до методичних рекомендацій з аналізу і оцінки фінансового стану підприємства Центральної спілки споживчих товариств України фінансова стійкість характеризується забезпеченістю підприємства власним капіталом, його розміщенням і використанням [9].

Таким чином, на нашу думку, фінансова стійкість суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності є комплексним поняттям, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Тому її слід розуміти як такий стан фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, результативності їхнього формування, розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності - на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності та мінімізації рівня фінансового ризику, пов'язаного із структурою джерел формування капіталу.

Таблиця 1

Типи фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності

№ з/п	Тип фінансової стійкості	Коротка характеристика для суб'єктів	
		невідприємницької діяльності, [1, с. 161].	підприємницької діяльності [8, с. 294]
1.	Абсолютна стійкість	Для забезпечення запасів достатньо власних оборотних коштів; платоспроможність організації гарантована	Висока платоспроможність; підприємство не залежить від кредиторів
2.	Нормальна стійкість	Для забезпечення запасів крім власних оборотних коштів залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантована	Достатньо високий рівень поточної платоспроможності, зростання рентабельності власного капіталу
3.	Нестійкий фінансовий стан	Для забезпечення запасів крім власних оборотних коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити і позики; платоспроможність порушена, але її можна відновити.	Порушення поточної платоспроможності, зростання рентабельності власного капіталу
4.	Кризовий стан	Для забезпечення запасів не вистачає власних оборотних коштів, кредитів і позик; суб'єкту загрожує банкрутство	Підприємство неплатоспроможне, знаходиться на межі банкрутства

Що ж до оцінки фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності, то при її здійсненні використовується система абсолютних та відносних показників за результатами господарських операцій, що є типовими для суб'єктів, реєструються в обліку та визначаються в звітних формах. Відповідно до забезпеченості запасів варіантами фінансування розрізняють такі типи фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності, представлені у табл. 1.

Сьогодні в сучасній теорії та практиці визначення та оцінювання фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності відомо понад двісті відносних аналітичних показників, розрахунків яких можна проводити на основі фінансової звітності [11, с.412]. Тому при оцінці фінансової стійкості того чи іншого суб'єкта господарювання необхідно знати з погляду якого саме користувача вона здійснюється, яку мету переслідує та регламентовані або рекомендовані кількісні значення показників.

Забезпечення і підтримання фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності в умовах конкурентного ринкового середовища набуває особливо важливого значення. Показники, які використовуються для оцінки фінансової стійкості, характеризують ступінь захищеності залученого капіталу суб'єктів і включають (табл. 2).

Таблиця 2

Показники оцінки фінансової стійкості суб'єктів невідприємницької (підприємницької) діяльності

№ з/п	Показник	Алгоритм розрахунку	Оптимальне значення	Економічний зміст
1	Коефіцієнт забезпечення запасів власними коштами [1, с.162]	Власні оборотні кошти/Вартість запасів	зростання	показує, якою мірою запаси покриті власними коштами для виконання заходів статутної діяльності
2	Коефіцієнт маневреності власного капіталу [1, с.162]	Власні оборотні кошти/Власний капітал	зростання	показує, яка частина власного капіталу знаходиться в обігу, тобто дає змогу вільно маневрувати цими засобами
3	Стабільність структури оборотних коштів [1, с.162]	Власні оборотні кошти/Оборотні кошти (всього)	зростання	показує частку власних оборотних коштів у структурі оборотних коштів
4	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів [1, с.162]	Залишкова вартість основних фондів/Актив	-	відображає питому вагу основних засобів у загальному капіталі організації

5	Коефіцієнт автономії [2, с. 34]	Власний капітал/Загальна сума капіталу; Вартість чистих активів/Загальна вартість активів	зростання	показує, в якому ступені об'єм використовуваних активів сформований за рахунок власного капіталу і наскільки він незалежний від зовнішніх джерел фінансування
6	Коефіцієнт фінансування/заборгованості [2, с. 34]	Залучений запозичений капітал/Власний капітал	< 1	характеризує об'єм залучених запозичених коштів на одиницю власного капіталу, тобто ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування
7	Коефіцієнт поточної заборгованості [2, с. 34]	Залучений короткозапозичений капітал/загальна сума капіталу	зменшення	характеризує частку короткотермінового запозиченого капіталу в загальній сумі, що використовується
8	Коефіцієнт довготермінової фінансової незалежності [2, с. 34]	(Власний капітал + Запозичений залучений на довготерміновій основі капітал)/Загальна вартість всіх активів	зменшення	показує, в якому ступені загальний об'єм використовуваних активів сформований за рахунок власного і довготермінового запозиченого капіталу, тобто характеризує ступінь його незалежності від короткотермінових запозичених джерел фінансування
1	Коефіцієнт фінансової стійкості [12, с.197, 7, с.215]	(Джерела власних коштів + Довгострокові позичкові кошти - Використання позикових коштів)/Валюта балансу Власні кошти/Позичені кошти	$\geq 0,6$	показує питому вагу власних джерел та залучених на тривалий строк коштів у загальних витратах суб'єкта підприємницької діяльності, які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів
2	Коефіцієнт фінансової автономії [12, с.197]	Власні кошти/Залучені кошти	$\geq 0,2$	показує частку власних коштів у загальній сумі заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності

3	Коефіцієнт автономії [3, с. 346]	Власний капітал/Підсумок балансу	>0,5	свідчить про збільшення/зменшення фінансової незалежності, підвищення/зниження гарантій погашення суб'єктом своїх зобов'язань
4	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал/Грошові кошти [13, с. 94-97], Власний капітал/Активи [3, с. 348]	≥0,6 [13, с. 94-97], зростання [3, с. 348]	характеризує частку власників суб'єкта господарювання в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність.
5	Коефіцієнт забезпеченості власними коштами [3, с.347]	(Разом перший розділ пасиву балансу - Підсумок розділу 1 активу балансу)/Підсумок розділу 2 активу балансу	> 0,1	характеризує рівень забезпечення суб'єкта власними коштами
6	Коефіцієнт фінансової залежності	Залучені кошти (Довгострокові та поточні зобов'язання)/Власний капітал [12, с.197], Активи / Власний капітал [13, с.349]	≤ 1,0	показує частку залучених коштів з розрахунку на 1 гривню власних коштів позичальника
7	Коефіцієнт фінансової стабільності [3, с. 346-347]	Власний капітал/Залучені кошти	> 1	показує, скільки позичкових коштів залучив суб'єкт підприємницької діяльності на 1 гривню вкладених в активи власних коштів

8	власних коштів [12, с.197]	активи//Власний капітал	≥0,5	можливості використання власних коштів
9	Коефіцієнт маневреності власного капіталу [13, с. 94-97]	Власні оборотні кошти/Власний капітал	0,4-0,6	показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні кошти, а яка частина капіталізована.
10	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень [13, с. 94-97]	Довгострокові зобов'язання / (Основні кошти +Інші позабігові активи)	зменшення	показує, яка частина основних коштів та інших позабігових активів профінансована зовнішніми інвесторами

продовження табл. 2

11	Коефіцієнт співвідношення власних залучених коштів [13, с. 94-97], [3, с.347]	Залучений капітал/Власний капітал	<1	свідчить про підсилення/послаблення залежності суб'єкта від зовнішніх інвесторів і кредиторів
12	Коефіцієнт довгострокового залучення позичених коштів [3, с.347-348, 14, с.196]	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	зменшення	показує, скільки довгострокових позикових коштів використано для фінансування активів підприємства поряд із власними коштами
13	Коефіцієнт залучення довгострокових позикових коштів [3, с.348]	Довгострокові зобов'язання / Довгострокові активи	зменшення	показує, скільки довгострокових позикових коштів і кредитів банку припадає на одиницю довгострокових активів суб'єкта
14	Коефіцієнт оборотності балансу [12, с.197]	Виручка від реалізації за рік / Середня валюта балансу	зростання	показує кількість оборотів капіталу суб'єкта господарювання за рік

Значний практичний інтерес має також вирішення питання кількісної характеристики фінансової стійкості суб'єктів господарювання (табл. 2). У деяких методиках застосовуються обчислення відносних показників, які не мають практичного значення, зустрічається зайве та невинувдане дублювання показників. Так, коефіцієнт фінансової стійкості, згідно з О.В. Павловською і Н.М. Питуляк являє собою співвідношення власних та позичених коштів [7, с.215], тоді як Г.Г. Кірейцев визначає даний показник як відношення суми джерел власних коштів та довгострокових позикових коштів за вирахуванням використання позикових коштів до валюти балансу [12, с.197] тощо (табл.2).

Проте, проблемою більшості названих методик є використання дублюючих один одного коефіцієнтів. Так, коефіцієнт фінансової залежності є обернено пропорційним коефіцієнту автономії та інше. Крім того велика кількість існуючих методик визначення фінансової стійкості суб'єктів підприємницької (підприємницької) діяльності вимагає систематизації коефіцієнтів та визначення найбільш об'єктивної формули розрахунку [10, с. 92].

З позицією, що показники фінансової стійкості характеризують лише ступінь захищеності залученого капіталу, а значить, і сама фінансова стійкість пов'язана тільки з борговими зобов'язаннями, погодитись теж не можна. Така думка обмежує саме поняття фінансової стійкості, абстрагуючись від власного капіталу, його стану, ефективності функціонування тощо. Суб'єкт підприємницької (підприємницької)

діяльності може позбутися боргів нераціональним способом, навіть реалізувавши частину основного, обігового капіталу чи цінних паперів.

Таким чином, підсумовуючи сказане, можна зробити висновки, що фінансова стійкість суб'єктів непідприємницької (підприємницької) діяльності - це комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів і являє собою такий стан фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, результативності їхнього формування, розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності - на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності та мінімізації рівня фінансового ризику, пов'язаного із структурою джерел формування капіталу.

Крім того, незважаючи на велику кількість фінансових коефіцієнтів та науково-методичних підходів визначення показників фінансової стійкості суб'єктів непідприємницької (підприємницької) діяльності, при її оцінці необхідно вирішити питання щодо розробки такої системи критеріїв та показників фінансової стійкості, яка забезпечувала б одержання найбільш об'єктивних даних, мала простий алгоритм їх розрахунку та враховувала вид діяльності господарюючого суб'єкта.

1. Левицька С.О. Облік та аналіз діяльності бюджетних установ: Монографія. -Рівне: УДУВПТ, 2004. - 233 с.
2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. – К.: Міленіум, 2006. – 506 с.
3. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2007. - 400 с.
4. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник посібник. - К., 2005. - 196 с.
5. Дєєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. - К.: центр учбової літератури, 2007. - 328 с.
6. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? - М.: Финансы и статистика, 1995.
7. Павловська О.В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2002. - 388 с.
8. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник/ за ред. проф. А.Г. Загороднього. – Львів: „Магнолія Плюс”, 2006. – 428 с.
9. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємства. Центральна спілка споживчих товариств України. 28.07.2006.
10. Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету „Острозька академія”, 2009 – Випуск 12 – 518 с.
11. Економічний аналіз на промисловому підприємстві/Навчальний посібник/ Мних С.В., Буряк П.Ю. - Львів: світ - 1998 – 94 с.
12. Фінанси підприємств: Навчальний посібник: Курс лекцій/За ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. - Київ: ЦУЛ, 2002. - 268 с.
13. Плиса В.Й. Зміцнення фінансової сталості підприємства//Фінанси України. 1998, №5.
14. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С. О.